

Maşgalanyň jemgyýetçilik taryhy

Category: Kitapcy, Psihologiýa

написано kitapcy | 25 января, 2025

Maşgalanyň jemgyýetçilik taryhy MAŞGALANYŇ JEMGYÝETÇILIK TARYHY

Nika ýa-da ganybir garyndaşlyk esasynda dörän hem-de olary durmuş umumylyklary, özara ahlak jogapkärçiligi, birek-birege kömek bermek ýaly şertler bilen esaslanan kiçi topar maşgalany emele getirýär.

Ilkidurmuş jemgyýetçilik gurluşyndaky gatnaşyklary mysal getirmek arkaly, «maşgala» diýen düşüňjäni özara seksual gatnaşyklara rugsat edilen toparlar bilen baglanyşdyrýarlar. Şeýle topar – maşgala «endagam» öz ýakyn garyndaşlary bilen seksual gatnaşyk we «ekzagam» ýatlar bilen seksual gatnaşyk görnüşlerine bölünýär hem-de jübütleyin gatnaşyklary, ýagny bir erkek bilen bir aýalyň arasyndaky seksual gatnaşyklary göz önünde tutulýar. Ýöne bu gatnaşyklaryň ol diýen berk bolmandygyny, onuň aňsatlyk bilen bozulyp bilnendigini belläp geçmek gerek.

Dünýä dinleriniň ýaýramagy maşgalany berkidýän wagyz-ündew, ýagny ideologiýa gatnaşyklaryny güýçlendirdi. Erkekleriň hökümdarlygy keramat, aýallaryň kaýyllygy hem-de janaýamazaklyklary bolsa, iň ýokary päk ahlaklylyk hasaplanylýardy. Jemgyýetçilik we ykdysady öňe gidişligiň netijesinde ozalky maşgala gurluşlary barha has kämilleşdi. Köp maşgalalar diňe är-aýal hem-de olaryň çagalaryndan ybarat bolup durýardy. Aýallar dürli kärhanalarda hem-de hyzmat ediş çäklerinde işlemäge mümkinçilik aldy. Munuň özi, maşgalany ekläp-saklamaga oňaly mümkinçilikleri döretdi.

Häzirki döwürde köp halatda är-aýallar bilelikde zähmet çekip, maşgalanyň geljegi, bol-elinlikde, oňaly şertde ýaşamagy üçin deň-derejede aladalanýarlar. Maşgala özara geňeşilip, tagallalar birleşdirilip berkidilýär.

Maşgala gurmak meselesi adamyň iň ähmiýetli we jogapkärli wezipesi hökmünde öz gözbaşyny gadymy döwürlerden alyp gaýdýar. Maşgalanyň döreýiş taryhyna ser salsaň, onda onuň ilkidurmuş adamlarynyň ýaşan jemgyýetinde köpaýallylyk we köp erkeklik gatnaşyklaryny başdan geçirendigini görüp bolýar. Ilkidurmuş adamlarynyň jemgyýetinde bir zenan birnäçe erkek adamlar bilen seksual gatnaşykda bolup bilipdir. Şeýle gatnaşygyň netijesinde emele gelen çagalar diňe ene tarapyndan ideg-esewan edilip, terbiýelenipdir we şol döwürde aýallar – matriarhat liderlik edipdir. Ýagny wagtyň geçmegi bilen liderlik erkek adamyň eline geçip, patriarhal döwri başlanypdyr. Erkek adam birnäçe aýala är bolupdyr, ýagny birnäçe aýallar bilen seksual gatnaşykda bolmak bilen, aýallara öz şahsy emlägi hökmünde garapdyr.

Maşgala taryhy-jemgyýetçilik ösüşiň önümi hasaplanýar. Her bir jemgyýetçilik, ykdysady döwür özüne mahsus nika we maşgala gatnaşyklaryna eýedir. Maşgalanyň ösüş ýoly önümçilik gatnaşyklarynyň häsiýetine bagly bolupdyr. Baryp ilkidurmuş jemgyýetinde hususy eýeçiligiň döremegi bilen maşgala, ýagny özbaşdak jemgyýet bir aýalyň we erkegiň gatnaşmagynda döräpdir. Ýöne şeýle esasyda emele gelen maşgala berk bolmandyr. Ol aýal ýa-da erkek kişi tarapyndan islendik wagtda bozulyp bilnipdir. Maşgala nika gatnaşygynyň bu görnüşinde dünýä inen çagalar edil öňki döwürdäki ýaly enä degişli bolupdyr. Maşgalanyň özbaşdak hojalygy bolmandyr. Hojalyk köpçülik tarapyndan dolandyrylypdyr. Wagtyň geçmegi bilen hojalykdaky zähmet işi maşgalanyň agzalarynyň arasynda bölünipdir. Hojalygyň önümçiliginiň artmagy bilen jübüt maşgala öz tiresiniň özbaşdak bir bölegine öwrülipdir. «Täze emele gelen» maşgala öňki maşgala gurluşyndan düýpli tapawutlanypdyr. Eger-de birinji maşgala şertinde iýmit üçin ähli önümler deň bölünen bolsa, onda eýýäm täze emele gelen, ýagny bir aýal we erkekden ybarat maşgalada emläk deňsizligi bolupdyr. Ähli emläk maşgalabaşa – erkege degişli edilipdir.

Gul eýeçiligi döwründe jübüt maşgala, esasan, gul eýesiniň maşgalasynda bolupdyr, çünki gullaryň köpüsi maşgalasyz ýaşapdyr. Sebäbi, gullaryň maşgala saklamagy gul eýesine hiç

hili bähbit getirmändir. Gul eýesiniň maşgalasy diňe bir ilat sanyny artdyrmak we ykdysady, terbiýeçilik wezipesinden başga-da döwleti dolandyrmak işine işeňňir gatnaşypdyr. Ol goşunyň sanyny artdyryp, döwletiň syýasy ösüşine-de öz goşandyny goşupdyr.

Gul eýeçilik döwründäki bir aýaldan we erkekden ybarat maşgala örän köp görnüşliligi bilen tapawutlanýar. Erkek adamynyň maşgalabaşy bolan maşgalasynda ol onuň ähli agzalaryna ýolbaşçylyk edipdir. Maşgalabaşy özüni edil köpaýallylyk bolan maşgaladaky ýaly alyp barypdyr. Onuň borjy hasaplanýan işleri göz öňüne getirseň, onda ol özboluşly hökümdar ýaly bolup görünýär. Maşgalanyň ähli agzalaryna baş bolmakdan başga-da, ol birnäçe aýallary – gyrnaklary öz aýratyn emlägi hökmünde saklapdyr. Senetçileriň maşgalasy we ilatyň beýleki gatlaklary beýle görnüşdäki maşgaladan öz garyplygy bilen düýpli tapawutlanypdyr. Olaryň maşgalasynda baş bolmak wezipesi bölünmändir. Maşgala jemgyýetiň dürli gatlaklary boýunça emele gelipdir. Maşgalany emele getirýän aýalyň we erkegiň gelip çykyşyna köp zat bagly bolupdyr.

Maşgala gatnaşyklary jemgyýetçilik we ykdysady ösüşleriň netijesinde özgerişlikleri başdan geçirýär. Mysal üçin, häzirki döwürde maşgalada är-aýalyň bilelikde, deň-derejeli maşgalanyň aladasyny edýän, ony dolandyrýan görnüşi kemala geldi. Muňa egalitar maşgala diýilýär. Şeýle maşgala är-aýalyň arasynda oňat düşünişilende, hersiniň öz sylag-sarpasyny bilip, birek-birege ynanyşylanda, maşgalanyň aladasy – ýüki deň çekilende we olary päk söýgi birleşdirende oňalyly bolup biler. Ýöne «Baş bolmasa göwre läş» hem diýlipdir.

Çeşmesi: Artyknur Nohurow, Aşgabat Nohurow. Maşgala psihologiýasy. Ýokary okuw mekdepleri üçin okuw kitaby. Aşgabat, 2011. Alnan saýty: <https://kitaphana.net/book/1361/read>. 12.12.2022ý. Psihologiýa